

Gaude Sion

oslava sv. Alžbety v stredovekej a renesančnej liturgii

- ◆ *Officium "Gaudeat Hungaria", Matutinum:*
 - Invitatorium: "**Corde psallamus**"
psalmus 94 (95) "Venite exultemus"
 - Lectio: "**Beata Elisabeth**"
 - Responsorium "**Ante dies exitus**"
- ◆ Costanzo Festa: "**Elisabeth beatissima**"
- ◆ *Officium "Gaudeat Hungaria", Vesperae:*
 - Antiphona I. "**Gaudeat Hungaria**"
psalmus 121 (122) "Laetatus sum"
 - Antiphona II. "**Iam nova progenies**"
psalmus 126 (127) "Nisi Dominus"
(Falsobordone secundi toni quatuor vocum - Orlando di Lasso)
 - Antiphona ad Magnificat "**Sicut virgo virginum**"
Magnificat primi toni quatuor vocum - Orlando di Lasso
- ◆ Hymnus: "**Gaude felix Hungaria**"
- ◆ Alleluia: "**O pia regum filia**"
- ◆ Ludwig Senfl: "**Gaude Sion**" (sequentia)
- ◆ Hymnus: "**Hymnum Deo vox iucunda**"

Účinkuje vokálny ansámbel **Gregoriana**;
viachlasé spevy diriguje **Šimon Marinčák**,
chorál vedie **Marek Klein**;
organové improvizácie: **Martin Bako**.

Invitatorium: (antifóna z rukopisu z Cambrai; 13. stor., so žalmom 94)

Corde psallamus supplici - trino deo et simplici. -

V úprimnom srdci spievame jedinému trojjedinému Bohu.

Qui dilectam suam donat - Elisabeth et coronat - in caelis hodie - corona gloriae.

On nám dáva svoju milovanú Alžbetu a dnes ju v nebi korunuje korunou slávy.

Venite, exsultemus Domino , jubilemus Deo
Salutari nostro : praeoccupemus faciem ejus in
confessione, et in psalmis jubilemus ei.

Quoniam Deus magnus Dominus, et Rex magnus
super omnes deos : quoniam non repellat
Dominus plebem suam, quia in manu ejus sunt
omnes fines terrae et altitudines montium ipse
conspicit.

Quoniam ipse est mare, et ipse fecit illud. et
aridas fundaverunt manus ejus : Venite,
adoremus , et procidamus ante Deum : ploremus
coram Domino qui fecit nos ; quia ipse est
Dominus Deus noster : nos autem populus ejus,
et oves pascuas ejus.

Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare
corda vestra, sicut in exacerbatione secundum
diem tentationis in deserto : ubi tentaverunt me
patres vestri, probaverunt, et viderunt opera
mea.

Quadragesima annis proximus fui generationi
haec, et dixi : Semper hi errant corde : ipsi vero
non cognoverunt vias meas, quibus juravi in ira
mea, si introibunt in requiem meam.

Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto : sicut
erat in principio, et nunc et semper, et in saecula
saeculorum. Amen.

Lectio I: (podľa parížskeho rukopisu z 13. storočia)

Beata Elisabeth quondam Thuringiae
Langravia filia regis Hungariae, ab adolescentia
religioni studuit votum suum et actiones in Deum
dirigens, tam in rebus ludicris quam etiam serious.

Cum enim esset quinquennis et litteras omnino
ignoraret, provoluit se frequenter ante altare,
expandens coram se psalterium tamquam orans.
Item quando compellebatur ire dormitum non
completis orationibus votivis, in lecto orans
frequenter complevit.

*Podťte, plesajte v Pánovi, oslavujme Boha, našu
spásu. Predstúpme s chválospevmi pred jeho tvár
a oslavujme ho žalmami.*

*Lebo Pán je veľký Boh a nad všetkými bohmi veľký
kráľ. Pán nezavrhne svoj ľud. V jeho moci
sú zemské hlbiny a jemu patria aj nebotyčné štíty.*

*Jeho je more, veď on ho stvoril, i pevnina,
ktorú stvárnil jeho ruky. Podťte, klaňajte sa a na
zem padnite, klaknite na kolená pred Pánom,
ktorý nás stvoril. Lebo on je náš Boh a my sme ľud
jeho pastviny a ovce, ktoré vedie svojou rukou.*

*Čujte dnes jeho hlas: „Nezatvrdzujte svoje srdcia
ako v Meríbe, ako v dňoch Massy na púšti, kde ma
pokúšali vaši otcovia; skúšali ma, hoci moje skutky
videli.*

*Štyridsať rokov sa mi priečilo toto pokolenie
i povedal som: Je to ľud s blúdiacim srdcom; tí
veru moje cesty neznajú. Preto som v svojom hneve
prisahal: Nevojdú do môjho pokoja.“*

*Sláva Otcu i Synu i Duchu Svätému, ako bolo na
počiatku, tak nech je i teraz i vždycky i na veky
vekovek.*

*Svätá Alžbeta, kedysi Durínska kňažná, dcéra
uhorského kráľa, už v mladosti vykonala sľub
zbožnosti a usmerňovala svoje činnosti k Bohu, či vo
veciach svetských, ako aj vo vážnych.*

*Už keď mala päť rokov a vôbec nevedela čítať,
často sa priblížila k oltáru, roztvorila pred sebou
žaltár, akoby sa modlila. Taktiež keď bola nútená ísť
spať a nemala dokončené modlitby, ktoré sľúbila
modliť sa, často ich dokončievala modliac sa na
posteli.*

Item singulis diebus aliquid sibi detrahebat in aliquo frangens voluntatem suam pro Deo. Nam cum optimum successum in ludo quocumque haberet, dixit: "Modo in optimo successu pro Deo desistam." Item cum plures fierent circuitus in chorea, uno completo dixit puellis: "sufficit mihi unus circuitus pro mundo, alios pro Deo dimittam."

Ab his et huiusmodi multis ad cultum corporis et ad vanitatem saeculi spectantibus, que longum esset enarrare, pro reverentia dei ex voto abstinebat, sic in adolescentia humiliter habuit Deum prae oculis ipsum in omnibus factis invocando, dulciter nominando in ipsum omnes actus suos dirigendo.

Takisto si každý deň voľačo odriekla podrobujúc svoju vôľu Bohu. A keď kdekoľvek vyhrala nejakú hru, povedala: "Ihneď, ako vyhrajem, zriekam sa víťazstva pre Boha". Podobne, keď tancovala zborový tanec s viacerými dievčatmi v kruhu, po jednom kolovom tanci povedala dievčatám: "Stačí mi jedno kolo pre svet, ostatných sa vzdám pre Boha". Z dôvodu úcty voči Bohu sa sľubom zaviazala zriekať sa takýchto vecí týkajúcich sa kultu tela a svetskej prázdnoty a mnohých ďalších im podobných, ktoré by bolo treba dlho vymenúvať, a tak už v mladosti mala pokorne pred očami samého Boha, keď ho vo všetkých činnostiach vzývala, a sladko vyslovovala jeho meno, berúc naňho samého ohľad vo všetkých svojich činnostiach.

Responsorium: (z rukopisu z Cambrai; 13. stor.)

Ante dies exitus - eius collo caelitus - avis modulatur.

Predo dňom jej smrti v jej hrdle spieva nebeský vták.

A qua voce modula - dulce cum avicula - melos decantatur.

Od tohto zvuku piesne, sladko s vtáčikom povstávajú (nové) piesne.

Iam vicino transitu - prophetali spiritu - Elisabeth donatur.

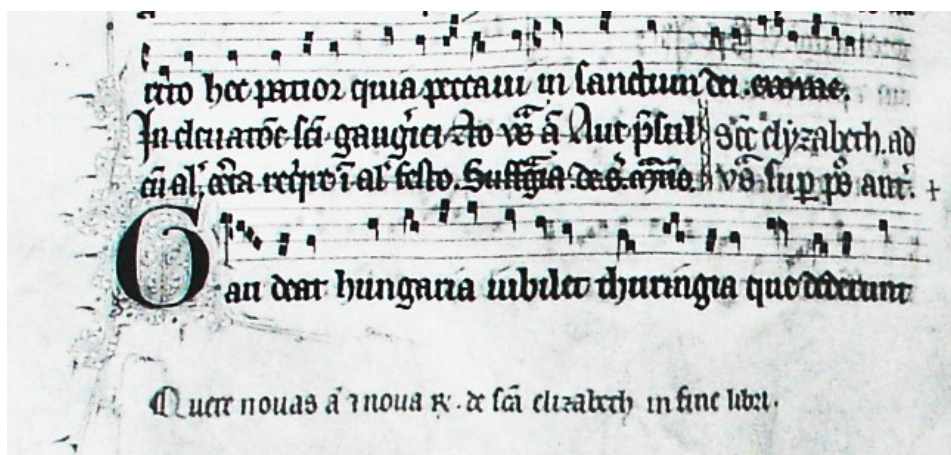
Už v blízkosti smrti, v prorockom duchu, sa Alžbeta oddáva Bohu.

Motetto (Costanzo Festa):

Elisabeth, beatissima in caelesti aerario mirifice collocatur. Tuorum corda fidelium, Deus miserator illustra: et beatae Elisabeth precibus gloriosis fac nos prospera mundi despiciere; et caelesti semper consolatione gaudere.

Alžbeta, presvätá, s pokladnicou neba sa podivuhodne spája. Milostivý Bože, osvecuuj srdcia svojich veriacich: a daj, nech na slávne prosby svätej Alžbety svetom pohrdame a nech sa vždy radujeme z nebeskej útechy.

Ukážka z rukopisu Cambrai Bibl. Mun. 38 z 13. stor.

Antiphona I: (antifóna z rukopisu z Cambrai; 13. stor., so žalmom 121)

**Gaudeat hungaria - iubilet thuringia -
quae dederunt hodie - pacis et laeticiae -
pignus in ecclesia.**

Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi: *
In domum Domini ibimus.
Stantes erant pedes nostri *
in atriis tuis, Jerusalem.
Jerusalem, quæ ædificatur ut civitas, *
cujus participatio ejus in idipsum.
Illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini: *
testimonium Israël, ad confitendum nomini
Domini.
Quia illic sederunt sedes in iudicio, *
sedes super domum David.
Rogate quæ ad pacem sunt Jerusalem, *
et abundantia diligentibus te.
Fiat pax in virtute tua, *
et abundantia in turribus tuis.
Propter fratres meos et proximos meos, *
loquebar pacem de te.
Propter domum Domini Dei nostri, *
quæsiui bona tibi.
Gloria Patri, et Filio, *
et Spiritui Sancto.
Sicut erat in principio, et nunc et semper, *
et in saecula saeculorum. Amen.

*Raduj sa Uhorsko, jasaj Durínsko, pretože Cirkev dnes
získala znamenie pokoja a radosti.*

*Zaradoval som sa, keď mi povedali: *
„Pôjdeme do domu Pánovho.“
Naše nohy už stoja *
v твоjich bránach, Jeruzalem.
Jeruzalem je vystavaný ako mesto *
spojené v jeden celok.
Tam prichádzajú kmene, kmene Pánove, *
aby podľa obyčaje Izraela velebili meno Pánovo.
Lebo sú tam súdne stolice, *
stolice domu Dávidovho.
Pre Jeruzalem proste o pokoj: *
„Nech sú bezpeční, čo ťa milujú.
Nech pokoj vládne vnútri твоjich hradieb *
a istota v твоjich palácoch.“
Kvôli svojim bratom a priateľom *
budem hovoriť: „Pokoj s tebou!“
Kvôli domu Pána, nášho Boha, *
budem prosiť o šťastie pre teba.
Sláva Otcu i Synu *
i Duchu Svätému
Ako bolo na počiatku, tak nech je i teraz i vždycky *
i na veky vekov. Amen.*

Antiphona II: (antifóna z rukopisu z Cambrai; 13. stor., so žalmom 126)

**Iam nova progenies - iam decus regium -
cuius pulchra facies - genus egregium - terris
moritur - caelis oritur.**

Nisi Dominus ædificaverit domum, *
in vanum laboraverunt qui ædificant eam.
Nisi Dominus custodierit civitatem, *
frustra vigilat qui custodit eam.
Vanum est vobis ante lucem surgere: surgite
postquam sederitis, *
qui manducatis panem doloris.

*Už je tu nové pokolenie, už je tu kráľovská dôstojnosť,
ktorých nádherný pôvab umiera na zemi,
ktorých slávny rod uchádza do neba.*

*Ak Pán nestavia dom, *
márne sa namáhajú tí, čo ho stavajú.
Ak Pán nestráži mesto, *
nadarmo bdejú jeho strážcovia.
Zbytočne vstávajú pred svitaním
a líhate si neskoro v noci, *
vy, čo jete ťažko zarobený chlieb;*

Cum dederit dilectis suis somnum, * ecce
hæreditas Domini, filii; merces, fructus
ventris.

Sicut sagittæ in manu potentis, *
ita filii excussorum.

Beatus vir qui implevit desiderium suum ex
ipsis: * non confundetur cum loquetur
inimicis suis in porta.

Gloria Patri, et Filio, *
et Spiritui Sancto.

Sicut erat in principio, et nunc et semper, *
et in saecula saeculorum. Amen.

*Lebo on dáva svojim miláčkom spánok. **

*Hľa, Pánovým dedičným darom sú synovia,
jeho odmenou je plod lona.*

*Čím sú bojovníkovi šípy v ruke, **
tým sú vám synovia z mladých liet.

*Blažený muž, ktorý si nimi tulec naplnil: **
*neutrpi hanbu, keď bude rokovať s nepriateľmi
v bráne.*

*Sláva Otcu i Synu **
i Duchu Svätému

*Ako bolo na počiatku, tak nech je i teraz i vždycky **
i na veky vekov. Amen.

Antiphona ad Magnificat: (antifóna z rukopisu z Cambrai; 13. stor. s chválospevom Lk1, 46-55)

Sicut virgo virginum ad altare dominum offerendum indicat

Ako panna panien pri Pánovom oltári pripomína obeť,

sic suorum puerorum singulos purificat

tak všetky svoje deti jednotlivo očisťuje,

quorum in muneribus corde voce moribus dominum magnificat.

a ktorými si v daroch srdca i hlasom čnostným Pána zvelebuje.

Magnificat *

anima mea Dominum;

Et exsultavit spiritus meus *
in Deo salutari meo.

Quia respexit humilitatem ancillae suae; *
ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes
generationes.

Quia fecit mihi magna, qui potens est; *
et sanctum nomen eius.

Et misericordia a progenie in progenies *
timentibus eum.

Fecit potentiam in brachio suo; *
dispersit superbos mente cordis sui.

Deposuit potentes de sede *
et exaltavit humiles.

Esurientes implevit bonis, *
et divites dimisit inanes.

Suscepit Israhel puerum suum *
recordatus misericordiae suae.

Sicut locutus est ad patres nostros, *
Abraham et semini eius in saecula.

*Velebí **

moja duša Pána

*a môj duch jasá **
v Bohu, mojom Spasiteľovi,

*lebo zhliadol na poníženosť svojej služobnice. **
*Hľa, od tejto chvíle blahoslaviť ma budú všetky
pokolenia,*

*lebo veľké veci mi urobil ten, ktorý je mocný, **
a sväté je jeho meno

*a jeho milosrdenstvo z pokolenia na pokolenie **
s tými, čo sa ho boja.

*Ukázal silu svojho ramena, **
rozptýlil tých, čo v srdci pyšne zmýšľajú.

*Mocnárov zosadil z trónov **
a povýšil ponížených.

*Hladných nakrmil dobrotami **
a bohatých prepustil naprázdno.

*Ujal sa Izraela, svojho služobníka, **
lebo pamätá na svoje milosrdenstvo,

*ako slúbil našim otcom, **
Abrahámovi a jeho potomstvu naveky.

Gloria Patri, et Filio, *
et Spiritui sancto!

Sicut erat in principio, et nunc, et semper, *
et in saecula saeculorum.

Sláva Otcu i Synu *
i Duchu Svätému

Ako bolo na počiatku, tak nech je i teraz i vždycky *
i na veky vekov.

Hymnus: (z rukopisu zo 14. storočia z dominikánskeho kláštora v Košiciach)

Gaude. felix Hungaria, Gaude de Christi
munere,
Laudes in voce varia Corde promas et opere.

Elisabeth sanctissima De te nascendo prodiit,
Rite detestans infima Coeleste regnum petiit.

Terreni regis filia Regi coelesti placuit,
Electum super millia Quaerens invenit, tenuit.

Coniuncta coeli civibus Vitae potatur flumine,
Divinis vacans laudibus Lumen videt in lumine.

Sit laus patri cum filio. Sancto simul paraclito.
Qui nos purgatos vitio Regno collocet coelico.

Raduj sa šťastné Uhorsko, raduj sa z daru Kristovho,
hlasom chváľ veci rozličné, srdcom vyjadruj i
skutkami.

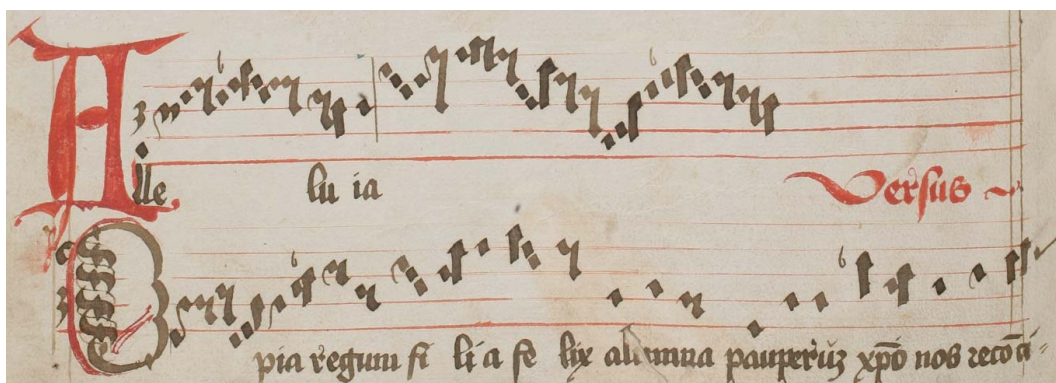
Alžbeta presvätá, z teba, zrodila sa, pochádza,
právom sa zrieknúc bažiny, kráľovstvo neba žiadala.

Dcéra kráľa zemského, kráľovi neba páči sa,
vyvolil ju nad tisíce, hľadajúc našiel ju, udržal.

S občanmi neba spojená, riekou života napájaná,
požíva Božské chvály už, a Svetlo vidí vo svetle.

Nech je chvála so Synom Otcovi, Sv. Duchu podobne,
ktorý nás po očiste, pripojí k neba kráľovstvu.

Alleluia: (z rukopisu zo zač. 16. storočia z kláštora v St. Gallen - Švajčiarsko)

O pia regum filia - felix alumna pauperum - Christo nos reconcilia - Elisabeth beata -
Ó, zbožná dcéra kráľovská, šťastná podporovateľka chudobných, s Kristom nás zmier, svätá Alžbeta,
virtus tuorum operum - ad superum consortium - claret glorificata.
čnosť tvojich skutkov žiari už oslávená v najvyššom spoločenstve.

Sequentia:

1. Gaude Sion, quod egressus - a te decor, et depressus - tui fulgor saeculi.
Raduj sa Sion, lebo z tvojho ústia vzišla česť, z hĺbkky tvojej žiara vekov.
2. Rediviva luce redit, - o ad alpha quod accedit, - iam in fine saeculi.
Ó, čo k alfe sa približuje, navracia sa v mladom svetle, už na konci vekov.
3. Poma prima primitivos - deus sanctos adhuc vivos - vidit in cacumine.
Ovocie najprv i prarodičia, i svätých ešte živých, to vidí Boh z končiara.
4. Ut extremos addat primis: - quamvis stantes nos in imis - suo visit lumine.
Čo posledným, to i prvým dáva: i nás, stojacich tak ďaleko, svojím svetlom navštevuje.

5. Sed prae multis te respexit, - odor tuus hunc allexit, - et sapor et puritas.
No pred všetkými na teba pohliadol, vôňa tvoja ho k tebe pritiahla, i vkus, i čistota.
6. Ut te regum ramis nata - iusta vere sis vocata, - tu dei saturitas.
Aby keď sa narodila ako ratolesť kráľov, bola z jari povolaná tiež ako hojnosť Božia.
7. Gaudent astra matutina, - quod in hora vespertina - ortu novi sideris:
Nech sa radujú hviezdy ranné, čo vo večernej hodine znova vyjdú zažiariť:
8. Coeli sinus illustratur, - in quo terrae designatur - novi signum foederis.
By lono neba sa preslávilo zmluvy novej znamením, čo i zem chce označiť.
9. Vere sidus tu praeclarum, - quod a sole differt parum, - et luna lucidius.
Že ty skutočne hviezdou slávnou si, a líšiš sa od slnka len máličko, no od mesiaca si jasnejšou.
10. Tu quod sole sis amicta, - carne probat hic relictia - lucis tuae radius.
Ty, ktorá si slnkom oblečená, pozoruješ tu lúčom svetla svojho, telá, ktoré tu zostali.
11. O quam dignis lucis signis, - vasa rapis a malignis - possessa daemoniis.
Ó, hodná si zjavovať znamenia, Ty's strašnou nádobou pre Zlých i pre démonov.
12. Leprae mundans labe tactos - claudos ponis et attractos - in pedum officiis.
Malomocných dotykom i padnúcich Ty očisťuješ, krívajúcich i nestálych na nohy Ty staviaš.
13. Quod negatum est naturae - tu virtutis agis iure, - et potes ex gratia.
Čo sa prirodzene pokazilo, Ty čnosťou pozdvihuješ, no tiež i silou i milosťou.
14. Vita functos tu reducis: - caecis reddis membra lucis, - et membrorum spatia.
Životom ľudí Ty napomáhaš, slepým však svetla časti navraciaš, a tiež aj možnosť slobody.
15. Eia mater nos agnosce - libro vitae nos deposce - cum electis inseri.
Nože, matka naša, len súciť s nami, i vypros nám do knihy života s vyvolenými sa zapísať.
16. Ut consortes tuae sortis - et a poenis et a portis - eruamur inferi.
Kiež by sme Tvoj životný údel prežívali, by sme sa tak vyvarovali trestom i bránam pekla.

Hymnus: (z rukopisu zo 14. storočia z kláštora St. Lambrecht, Rakúsko)

Hymnum Deo vox iucunda decantet ecclesiae
nam congaudet laetabunda sion mater filiae
ascendenti de profunda convalle miseriae.

Quam regali stirpe natam in annis infantiae
vir accepit desponsatam indolis eximie
semper tamen inspiratam voto continentiae.

Fide prole sacramento ratum hoc coniugium
vero docet argumento quod patrum caelestium
vitae sancto subcremento attingit consortium.

Gloria sit Iesu bone tibi nunc et iugiter
qui certantes in agone adiuvas fideliter
et mercedem das coronae vincenti viriliter.
Amen.

*Radostný hymnus nech zaznieva v cirkvi,
lebo aj Sion sa sťa matka teší zo svojej dcéry,
keď vystupuje z hlbokého údolia bolesti.*

*Keď ju v rokoch ešte mladých z rodu kráľovského
muž za nádhernú snúbenicu dostáva,
ona vždy si sľub miernosti od Boha zachováva.*

*Keď vo viere deti zo sviatosti naplneného manželstva
prijíma, to však ju učí a nabáda z pohnutia nebeských
otcov, že v takomto svätom živote pomoc ich obdrží.*

*Sláva nech je Tebe, dobrý Ježišu, teraz i navždy,
že nás, putujúcich, verne posilňuješ v zápase nášho
života, a dáš odmenu koruny každému čnostnému
vítazovi. Amen.*

Martin Bako sa narodil v roku 1980 v Banskej Bystrici. Klavír študoval na ZUŠ v Žiari nad Hronom a v Nových Zámkoch. Organ študoval najprv súkromne, v súčasnosti je poslucháčom VŠMÚ v Bratislave. Predstavil sa na medzinárodných organových festivaloch v Piešťanoch, v Trnave a v Skalici, pravidelne improvizuje v mestkom evanjelickom kostole vo Viedni. V rokoch 2004 - 2007 bol organistom františkánskeho kostola v Bratislave, v rokoch 2005 - 2007 bol učiteľom na ZUŠ v Skalici. Od roku 2007 je organistom trinitárneho kostola v Bratislave.

Združenie **Gregoriana** vzniklo v roku 2004. Jeho členovia pravidelne účinkujú pri latinských sv. Omšiach v Dóme sv. Alžbety v Košiciach. Okrem gregoriánskeho chorálu sa venuje najmä renesančnej vokálnej polyfónii. Viac informácií o aktivitách združenia nájdete na jeho stránkach. (www.gregoriana.sk)

Latinské texty do slovenčiny preložil **LittLic. Jozef Pira** z TF Katolíckej univerzity. Srdečne ďakujeme!

Za pomoc a inšpiráciu pri zostavovaní tohto koncertného programu patrí naša vďaka najmä týmto osobám a inštitúciám:

- **Annie Fournier**; Bibliothèque Municipale de Cambrai, Francúzsko
- **Sofie Taes**; Katholieke Universiteit Leuven, Holandsko
- **Barbara Hagg**, The Institute of Medieval Music, Ottawa, Kanada
- **Eva Veselovská**; SAV Bratislava
- **Andrea Meščanová**; Konzervatórium Košice
- **Ján Veľbacký**; Liturgický Inštitút Košice
- rodiny **Wagner** a **Holzgen**; Montabaur, Nemecko
- **Virtuálna knižnica kláštora St. Gallen**, Švajčiarsko